

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА З ІНШИМИ ГАЛУЗЯМИ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Рубашченко Микола Анатолійович,

доктор філософії в галузі права, асистент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

22 листопада 2018 р. парламентом було прийнято так званий «закон про проступки» (за проектом №7279-д, що на момент підготовки цих тез був підписаний, але не опублікований). Цим законом запроваджується більш загальне поняття «кримінальне правопорушення», що включає в себе вже існуюче поняття злочину, але у звуженому обсязі (теперішні злочини невеликої тяжкості, за які передбачено позбавлення волі, а також середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини) та ще одне нове поняття – кримінальний проступок (охоплює теперішні злочини невеликої тяжкості, за які не передбачено позбавлення волі чи штраф понад 3 тис. нмдг). Аналіз новел в контексті прогнозування дії закону в ієрархічній системі різногалузевих нормативно-правових актів дозволяє зробити не тільки окремі припущення стосовно породження ним у майбутньому неординарних проблем правозастосування, але й деякі узагальнення стосовно особливостей кореляції кримінального права з іншими галузями права.

Буквальне прочитання згаданих нововведень очевидно вказує на звуження обсягу законодавчого поняття злочину та появу поряд з ним нового поняття – кримінального проступку. Обидва поняття за логікою відношення між ними є несумісними. При цьому така радикальна зміна в класифікації публічних правопорушень, хоч і знайшла своє закріплення ще раніше в процесуальних нормах КПК 2012 р., проте відбувалася без внесення відповідних змін до Конституції, КУпАП, КВК та інших нормативних актів. У контексті прогнозу можливого набрання чинності цих класифікаційних новел одразу ж виникає питання про те, як впливає звуження обсягу поняття «злочин» у тексті КК, тобто в «материнському» акті для цього поняття, на його використання в інших нормативних актах.

І. Передусім йдеться про Основний Закон. У науковій літературі вже неодноразово вказувалося про відсутність у п.22 ч.1

ст.92 Конституції згадки про кримінальний проступок та про пов'язані з цим проблеми. Це важливі застереження, проте вони носять більш теоретичний (концептуальний) характер, ніж практичний, так як введення кримінального проступку формально ніяк не суперечить положенню, що виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, та відповідальність за них. Однак поза цим слово «злочин» вживається в Конституції України ще 20 разів. У цих випадках мова йде вже про цілком практичні аспекти, які в сукупності утворюють дві основні групи:

1) про певний обсяг гарантій прав людини та кореспондуючий цьому обсяг можливостей державного втручання в ці права (статті 29, 30, 31, 34, 39, 60, 62). Трансформація окремих злочинів невеликої тяжкості в кримінальні проступки таким чином не лише матиме своїм наслідком припинення судимості після відбуття покарання, але й фактичне самообмеження держави зі втручання в конституційне право на свободу думки і слова, вираження поглядів, права на житло тощо;

2) про вимоги до кандидата на певну посади чи підстави припинення повноважень (статті 76, 111, 126, 149, 149-1). Уведення кримінального проступку автоматично послаблює вимоги до кандидата на посаду народного депутата та судді (вчинення проступку не перешкоджає доступу до посади) та звужує обсяг підстав припинення повноважень глави держави, народних депутатів та суддів (набрання законної сили обвинувальним вироком за вчинення проступку не тягне за собою припинення повноважень).

Цей випадок внесення змін до КК України унікальний в контексті впливу кримінально-правового регулювання на конституційне право. У наукових джерелах переважно йдеться про протилежний напрямок впливу, за яким Основний Закон створює фундамент кожної галузі права, у тому числі містить норми, яким має відповідати закон про кримінальну відповідальність та його застосування. Зважаючи на те, що аналізовані зміни до КК України не супроводжуються відповідними термінологічними змінами до Конституції, вони ілюструють можливості зворотного впливу кримінального права на обсяг обмежень конституційних прав людини, підстави доступу до основних державних посад чи припинення повноважень посадових осіб, що безпосередньо врегульовано Конституцією. Такий самий ефект має також декриміналізація, однак на відміну від останньої у випадку введення кримінального проступку відповідні злочини невеликої

тяжкості залишаються суспільно небезпечними діяннями, що тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Навряд чи такий результат законодавчих змін був однією з цілей їх прийняття.

II. Стосовно інших законів України вплив аналізованих змін схоже також матиме серйозні наслідки зважаючи на зволікання в розробці та прийнятті змін до величезного масиву інших законів України, де згадується поняття злочин. Трансформація відповідних злочинів невеликої тяжкості в кримінальні проступки може спричинити автоматичну втрату ними значення юридичного факту для виникнення, зміни чи припинення різних видів правових відносин. І знову такі наслідки будуть непередбачуваними, так як їх досягнення явно не було на меті законодавця. Мова йде наприклад про цілий масив нормативних актів, у яких призначення на певну посаду чи здійснення певної професійної діяльності напряму пов'язано з відсутністю факту засудження за вчинення злочину (а не кримінального правопорушення!), про повноваження державних органів та їх службових осіб у разі вчинення злочину (а не кримінального правопорушення!) тощо.

Особливо непокоїть те, що цілий ряд нормативних актів (у т.ч. законів) послуговуються поняттями «злочин невеликої тяжкості» та «злочин середньої тяжкості», які в разі набрання чинності «законом про проступки» залишаються поза межами правового поля (окрім звісно випадків ультраактивної дії закону в часі). У цьому контексті передусім ідеться про кримінально-виконавче законодавство. Так, поки у чинному КВК України, по-перше, не використовується поняття «кримінальний проступок», по-друге, неодноразово зустрічається згадка про злочини невеликої та середньої тяжкості. Тому несвоєчасне внесення кореспондуючих змін до КВК України здатне призвести до невизначеності великої кількості норм, зокрема стосовно місця відбування покарання чи підстав переведення засуджених до позбавлення волі, наприклад, з приміщення камерного типу в звичайні жилі приміщення, з колонії максимального рівня безпеки в колонію середнього рівня чи до дільниць соціальної реабілітації, що безпосередньо прив'язано до категорії тяжкості вчиненого злочину.

У цілому мова йде не про десятки чи сотні, а про тисячі нормативно-правових актів різного рівня, які на сьогодні містять термін «злочин» в тому числі й певний його вид (категорію). При застосуванні багатьох з них у правозастосувача можуть виникнути суттєві труднощі. «Парламентські канікули» та передвиборча боротьба дають підстави припустити, що зміни до більшості

законів (не кажучи вже про численні підзаконні акти) не буде прийнято вчасно. У зв'язку з цим уже зараз слід проводити роз'яснювальну роботу на випадок несвоєчасного / не внесення змін до цих актів. Йдеться про наступні рекомендації: 1) у разі вчинення особою «нетяжкого» (за «законом про проступки») злочину слід обов'язково зважати на санкцію статті (частини статті), що передбачає відповідальність за вчинений «нетяжкий злочин»: а) якщо у ній передбачено позбавлення волі на строк не більше 2 роки чи штраф як основне покарання – не більше 3 тис. нмдг, то йдеться про злочин невеликої тяжкості; б) у разі якщо такі покарання встановлені у більшому розмірі то йдеться про злочин середньої тяжкості; 2) у разі вчинення особою кримінального проступку – йдеться про вчинення злочину невеликої тяжкості. Така інтерпретація буде логічною, відповідатиме суті правовідносин та розумно передбачуваною.

Як підсумок, варто зазначити, що, незважаючи на те, чи набуде чинності т. з. «закон про проступки», його прийняття показало надзвичайну значущість кримінально-правової термінології, через яку, зокрема, провадиться кримінально-правове регулювання для всього спектра правових відносин різногалузевої належності та їх вплив на інші сфери правового регулювання, у тому числі так чи інакше – навіть на обсяг понять, використовуваних Конституцією України.

Е90   **Ефективність**   кримінального   законодавства:
доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її
забезпечення : матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу
(м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л. М. Демидова,
К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. – Харків : Константа, 2019. –
324 с.

У виступах дослідників поєднані три принципові підходи вітчизняної правової науки: сучасність і майбутнє доктрини кримінального права, законотворчої й правозастосовної діяльності з позиції забезпечення ефективності кримінального законодавства. Розглянуті різні аспекти, а саме: проблеми доктринального забезпечення ефективності кримінального законодавства; вплив законотворчої та правозастосовної діяльності на ефективність кримінального права як галузі права; питання Загальної і Особливої частини кримінального права і міждисциплінарних зв'язків наук кримінально-правового циклу з позиції ефективності регулювання суспільних процесів у розвинутій країні з громадянським суспільством. Самостійним напрямом наукової дискусії визначено реформування законодавства про кримінальну відповідальність, що видається цілком логічним й обґрунтованим. Лише урахування новітніх здобутків науки кримінального права, активна співпраця науковців, законодавця і правозастосовувачів, відповідальне впровадження європейських і міжнародних інституцій у національне законодавство дозволить підвищити ефективність застосування кримінального законодавства у боротьбі зі злочинністю й забезпечити високий рівень безпеки й правопорядку в Україні.

Для науковців, працівників правоохоронних органів,
студентів навчальних закладів юридичного фаху.

УДК 343.3 (477)

© ГО «Всеукр. асоц. крим. права» Харк. обл. орг-ція, 2019

© Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019

© Наук.-досл. ін-т вивч. пробл. злоч. ім. акад.
В. В. Сташиса НАПрНУ, 2019

© Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2019

© Харк. нац. ун. ім. В. Н. Каразіна,

© Тацій В. Я., Демидова Л. М., Литвинов О. М.,
Житний О. О. та ін., 2019